

1. Uczestnicy XVIII Polsko-Niemieckiego Seminarium Wrocław-Halle-Siegen na schodach pałacu w Morawie. Fot. A. Hoffmann

Sztuka i religia średniowiecza i doby nowożytnej na Przedgórzu Sudeckim

XVIII Polsko-Niemieckie Seminarium Wrocław-Halle-Siegen, Morawa 2022

Roksana Maria Łajkosz

Uniwersytet Wrocławski

Tegoroczne polsko-niemieckie seminarium organizowane przez Zakład Historii Sztuki Renesansu i Reformacji Uniwersytetu Wrocławskiego, Instytut Teologii Historycznej Uniwersytetu w Halle i Wittenberdze oraz Zespół Przedmiotowy 1 Teologii Ewangelickiej i Katolickiej, Historii Kościoła i Teologii Uniwersytetu w Siegen odbyło się w terminie 6–11 czerwca 2022 w Morawie. Było to 18. seminarium organizowane przez pracowników Instytutu Historii Sztuki z UWr w kooperacji z niemieckimi uniwersytetami. Uczestniczyli w nim studenci i doktoranci historii sztuki i teologii oraz badacze z wymienionych ośrodków [fig. 1]. Projekt został objęty honorowymi patronatami: marszałka województwa dolnośląskiego, Cezarego Przybylskiego, biskupa diecezji wrocławskiej Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, ks. Waldemara Pytla, oraz biskupa diecezji świdnickiej Kościoła rzymskokatolickiego, ks. Marka Mendyka. Głównym sponsorem seminarium była Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej. Wydarzenie poświęcone zostało sztuce i religii średniowiecza oraz doby nowożytnej Przedgórza Sudeckiego. Ważne zagadnienie poruszane podczas wykładów i referatów stanowiły także historyczno-społeczne aspekty tego regionu. Seminarium składało się z trzech elementów. W ramach pierwszego, o charakterze konferencyjnym, swoje wykłady i referaty przedstawiali zaproszeni badacze oraz studenci z niemieckich uniwersytetów. Drugi był związany z wyjazdami studyjnymi, w trakcie których uczestnicy seminarium zwiedzali obiekty historyczne. Referaty poświęcone tym zabytkom zaprezentowali studenci historii sztuki z Uniwersyte-

2. Ćwiczenia grupowe w kościele św. Jerzego w Dzierżoniowie. Fot. R. Łajkosz

tu Wrocławskiego. Istotną część wydarzenia stanowiła praca grupowa, zmierzająca do zgłębienia poszczególnych problemów badawczych, jak i do wymiany doświadczeń pomiędzy różnymi uniwersytetami. W związku z tym zespoły miały charakter interdyscyplinarny, co pozwalało na wspólną dyskusję studentów i uczonych z Polski i z Niemiec.

Uroczyste otwarcie seminarium odbyło się w poniedziałek 6 czerwca. Uczestników przywitali koordynatorzy wydarzenia, tj. prof. dr hab. Veronika Albrecht-Birkner i prof. dr hab. Andreas Hoffmann (Uniwersytet w Siegen), prof. dr hab. Udo Sträter (Uniwersytet w Halle) oraz prof. dr hab. Jan Harasimowicz i dr Marcin Wisłocki (Uniwersytet Wrocławski). Przedstawione zostały również plan wydarzenia wraz z wprowadzeniem do ćwiczeń grupowych oraz główne cele seminarium, skupione wokół prezentacji różnorodnego dziedzictwa kulturowego Przedgórza Sudeckiego.

3. Uczestnicy seminarium w Mauzoleum Piastów Śląskich w Krzeszowie.
Fot. R. Łajkosz

Pierwsza część drugiego dnia seminarium miała charakter konferencyjny. Rozpoczął ją wykład przygotowany przez studentów z Uniwersytetu w Siegen pod kierownictwem prof. Hoffmanna, pt. *Wprowadzenie do historii Śląska od średniowiecza do czasów habsburskich*. Następnie zaś problematykę reformacji na Śląsku omówili studenci z tego samego uniwersytetu, we współpracy z prof. Albrecht-Birkner. Wystąpienia te stanowiły znakomity wstęp do tematyki wydarzenia, ponieważ pozwalały na zrozumienie wielowątkowej historii badanego regionu. Prelegenci przedstawili relacje Śląska z innymi ośrodkami z perspektywy przemian polityczno-społecznych i religijnych. Podjęte refleksje dotyczyły także problematyki działalności husytów wobec kształtowania się idei reformacyjnych na Śląsku, procesu rozprzestrzeniania się luteranizmu w tym regionie oraz akcji kontrreformacyjnych. Sesję konferencyjną zakończył wykład prof. Harasimowicza pt. *Architektura i sztuka prote-*

4. Ambona z kościoła św. Jerzego w Dzierżonowie. Fot. M. Wisłocki

stancka na Śląsku od reformacji do początku XIX wieku. Wystąpienie to poszerzyło poruszone wcześniej wątki o zagadnienia z zakresu sposobu reprezentacji protestanckich idei na przykładach zabytków kultury materialnej.

W drugiej części dnia odbyła się wycieczka do Dzierżonowa. Uczestnicy zwiedzili tam dawny kościół ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny Matki Kościoła, oraz synagogę. Referat przybliżający historię i architekturę tych obiektów przedstawiły Aleksandra Broł oraz Aleksandra Skowrońska. Najważniejszym odwiedzionym zabytkiem był rzymskokatolicki kościół parafialny św. Jerzego, ponieważ jego poszczególne elementy i aspekty stanowiły tematy ćwiczeń grupowych oraz dyskusji podczas seminarium [fig. 2].

Trzeci dzień poświęcono na wyjazd studyjny, pozwalający uczestnikom na zapoznanie się ze zróżnicowanym dziedzictwem kulturowym i architektonicznym Przedgórza Sudeckiego. Pierwszym obiektem na trasie był gotycki rzymskokatolicki kościół parafialny pw. św. Piotra i św. Pawła w Strzegomiu. Referat o nim przygotowały Emilia Hubczak i Gabriela Wasilewska. Następnie dr Wisłocki przedstawił historię dawnej średniowiecznej synagogi, obecnie rzymskokatolickiego kościoła św. Barbary. Przedpołudniową sesję zakończył wyjazd do Krzeszowa i zwiedzanie opactwa cystersów. O barokowym kościele Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny oraz o Mauzoleum Piastów opowiedziała Barbara Salij-Hofman [fig. 3], a o kościele św. Józefa i malarskich realizacjach Michaela Willmanna – dr Wisłocki. W drugiej części dnia uczestnicy kontynuowali zwiedzanie obiektów historycznych. Ikonograficzny program oraz historię prawosławnej kaplicy pw. św. Michała Archanioła w Sokołowsku zaprezentowała Anna Urbanowicz. Średniowieczne polichromie z końca XV w. i początku XVI w., m.in. z przedstawieniem Dekalogu, uczestnicy zobaczyli w kościele filialnym pw. św. Mikołaja w Niedźwiedzicy. Opowiedział o nich dr Wisłocki. Ostatnim ze zwiedzanych obiektów był pałac w Krzyżowej – dawny punkt spotkań grupy opozycji antyhitlerowskiej, tzw. Kręgu z Krzyżowej. Jego historia została przybliżona przez Aleksandrę Podlejską. Pełen wrażeń dzień zakończyło niesamowite spotkanie z panią Melittą Sallai – właścicielką pałacu w Morawie. Opowiedziała ona o swoich wspomnieniach z okresu II wojny światowej oraz o obecnej działalności, związanej ze współpracą z lokalną społecznością i z opieką nad pałacem.

Przedpołudniowa sesja czwartego dnia seminarium miała charakter konferencyjny, popołudniowa zaś minęła na wyjeździe i zwiedzaniu obiektów historycznych. Wystąpienia w znakomity sposób uzupełniły wiadomości przedstawione podczas wykładów drugiego dnia seminarium. Pierwszy referat, pt. *Katolicyzm potrydencki i kontrreformacja od czasów wojny trzydziestoletniej*, został przygotowany przez studentów z Uniwersytetu w Halle pod kierownictwem prof. Strätera. Następnie przyszła pora na prelekcje zaproszonych gości. Dr Małgorzata Wyrzykowska (Instytut Historii Sztuki, UWr) omówiła temat *Architektura i sztuka w służbie kontrreformacji na Śląsku*, a prof. dr hab. Marcin Wodziński (Katedra Judaistyki, UWr) wygłosił wykład *Żydzi na Śląsku i ich materialne dziedzictwo*. Wystąpienia te wyróżniały się szczególnie wysokim poziomem merytorycznym.

Po południu uczestnicy wyjechali do Świdnicy. Zwiedzili tam kościół Pokoju, zabytek wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, oraz dawny kościół farny, obecnie katedrę św. Stanisława i św. Wacława. Ich historię oraz program ikonograficzny przybliżyła dr Agnieszka Seidel-Grzezińska (Instytut Historii Sztuki, UWr). Poruszyła także, na przykładzie odwiedzanej miejscowości, problematykę reprezentacji odmiennych wyznań poprzez sztukę oraz ich

5. Ołtarz z kościoła św. Jerzego w Dzierżonowie. Fot. R. Łajkosz

symbolicznego funkcjonowania w krajobrazie urbanistycznym. Uczestnicy zobaczyli również miejsce, w którym znajdowała się synagoga.

Ostatniego dnia seminarium w przedpołudniowej sesji odbył się wyjazd do Jawora. O historii i architekturze rzymskokatolickiego kościoła parafialnego pw. św. Marcina opowiedział Michał Stefański. Tematykę obecności bernardynów w Jaworze i ich wpływu na miasto na przykładzie dawnego kościoła i klasztoru tego zakonu (obecnie muzeum regionalnego) przedstawiła Roksana Łajkosz. Ostatnim ze zwiedzanych obiektów historycznych był kościół Pokoju. Referat o nim wygłosiły Julia Sielska oraz Aleksandra Tęgowska. Popołudniowa sesja była przeznaczona na przygotowanie prezentacji wyników ćwiczeń grupowych oraz ich omówienie. Po niej nastąpiło podsumowanie seminarium.

Wspomniane ćwiczenia wykonywały trzy interdyscyplinarne zespoły – pod kierownictwem odpowiednio prof. Albrecht-Birkner, dr. Wisłockiego i prof. Hoffmanna. Celem było opracowanie różnych zagadnień dotyczących rzymskokatolickiego kościoła parafialnego św. Jerzego w Dzierżonowie. Grupa prof. Albrecht-Birkner podjęła temat przestrzeni kościoła w znaczeniu symbolicznym i teologicznym. Zwróciła uwagę na oddziaływanie katolickich i protestanckich idei na przemiany budowli w kontekście historyczno-teologicznym oraz historyczno-artystycznym. Poruszone zostały także kwestie rozumienia tej budowli z różnych perspektyw wyznaniowych. Pozostałe grupy skoncentrowały się na elementach wystroju kościelnego. Zespół dr. Wisłockiego zaprezentował problematykę ambony [fig. 4], tj. okoliczności jej powstania, rekonstrukcji pierwotnego wyglądu czy funkcjonowania w okresie protestanckim. Podjął się również interpretacji programu ikonograficznego jako manifestacji doktryny luterańskiej w opozycji do teologii katolickiej. Grupa prof. Hoffmanna rozpatrzyła zagadnienia związane z ołtarzem [fig. 5]. Przedstawiła jego historię z perspektywy przemian religijnych, tj. początkowo reformacyjnego dzieła, a po rekatolizacji – kościoła wpisanego w katolickie idee. Należy dodać, że jest to unikatowe dzieło, które nie zostało zniszczone po okresie protestanckim, a jedynie dodano do niego katolickie elementy. W takim stanie świątynia znajduje się również obecnie. Prezentacje grup pozwoliły na refleksję nad sytuacją sztuki i religii średniowiecza i doby nowożytnej na Przedgórzu Sudeckim na przykładzie opracowanych aspektów kościoła św. Jerzego.

Tegoroczne seminarium charakteryzował wysoki poziom zarówno od strony organizacyjnej, jak i merytorycznej. Wykłady nie tylko miały wysoką jakość naukową, ale również w znakomity sposób pozwalały zapoznać się z historią, kulturą i architekturą Przedgórza Sudeckiego. Stanowiły też doskonałe uzupełnienie wyjazdów studyjnych. Część wyjazdowa, skupiona na zwiedzaniu obiektów historycznych, była zróżnicowana, co umożliwiało spojrzenie na re-

gion z perspektywy bogatego dziedzictwa rozmaitych kultur i religii. Wśród nich wyróżnić należy dziedzictwo katolickie, protestanckie, żydowskie i prawosławne, które zostały zaprezentowane uczestnikom jako integralna część kulturowo-religijnego krajobrazu Przedgórze Sudeckiego. Ćwiczenia grupowe – jeden z najważniejszych elementów seminarium – stanowiły platformę nie tylko wymiany doświadczeń pomiędzy różnymi ośrodkami badawczymi, ale także interdyscyplinarnych działań i dyskusji nad przygotowywanymi tematami. Ich omówienie ostatniego dnia seminarium miało na celu przybliżenie wszystkim uczestnikom wykonanej pracy badawczej oraz podsumowanie wydarzenia. Tegoroczne seminarium, z uwagi na wysoką jakość naukową i merytoryczną, stworzyło warunki do pełnej realizacji zakładanych efektów projektu oraz do kooperacji pomiędzy polskim i niemieckimi ośrodkami.

Słowa kluczowe

polsko-niemieckie seminarium, sztuka i religia Przedgórze Sudeckiego, Śląsk, sztuka protestancka, reformacja

---

Keywords

Polish-German seminar, art and religion of Sudeten Foreland, Silesia, Protestant art, Reformation

---

Roksana Maria Łajkosz, MA, lajkoszrox@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4873-5642

Student of Mediterranean Studies at the Faculty of Letters of the University of Wrocław and PhD student at the Doctoral School in the field of Art Sciences.

Summary

ROKSANA MARIA LAJKOSZ (University of Wrocław) / Art and religion of the Middle Ages and modern times in the Sudeten Foreland. 18th German–Polish Seminar Wrocław–Halle–Siegen, Morawa 2022

The XVIII Polish-German seminar Wrocław–Halle–Siegen was devoted to issues of art and religion of the Middle Ages and Early Modern Period in the Sudeten Foreland. Its aim was to present the region from the perspective of its diverse cultural and religious heritage. This included Catholic, Protestant, Jewish and Orthodox heritage. Numerous study trips and in situ visits to the sites enabled project participants to learn about them. In addition, these insights were further developed in the conference sessions during lectures given by students and invited guests. The seminar participants had the opportunity to work in three interdisciplinary groups, and the topics that each team tackled concerned given aspects of St. George's Church in Dzierżonów, i.e. its space in symbolic terms and the elements of the church furnishings – its pulpit and altar. The groups were led by Prof. Dr. Veronika Albrecht-Birkner and Prof. Dr. Andreas Hoffmann from the University of Siegen and Dr. Marcin Wislocki from the University of Wrocław.